



Mörrumsån har nyttjats till bl.a. fasta fisken, flottning, mjöl- och sågkvarnar och för kraftindustri. Ett omfattande fiske har bedrivits i ån och laxfisket omnämns i Kung Valdemars jordebok från 1200-talet. I slutet av 1700-talet upprättades en karta över fasta fiskeredskap och denna finns bevarad. Däremot är det osäkert hur mycket som finns bevarat i ån. Det höga vattenståndet och strida strömmarna gör dessa svåra att undersöka.

Järnvägens tillkomst år 1874 har haft stor betydelse för hela ån. Små samhällen och industrier/manufakturerna växer fram, t.ex. anläggningarna i Hovmanbygd och Ebbamåla bruk (byggnadsminne), Angölsmåla benstamp och Karlshamns Yllefabrik AB.

Olika kraftbolag förvärvade delar av ån. Dessa köptes senare upp av Sydkraft. Kvarnverksamheterna arrenderades ofta ut, men kraftbolagen hade kontroll över fallen. Många kvarnar och sågar fick lägga ner när kraftverken byggdes vid Hemsjö övre och nedre, samt Marieberg. Idag finns det få kvarnbyggnader bevarade, men många grunder som vittnar om tidigare verksamheter. Ett exempel är småindustriområdet vid Rosendala kvarn.

Det är också viktigt att peka på betydelsen av området runt Härnäs och att det skett flottning i Mörrumsån.

Stora delar av ån är tillgänglig och skyltad längs Laxaleden.

## Mörrumsån, Ebbamåla Gjuteri & Mek. Verkstad (Ebbamåla bruk)

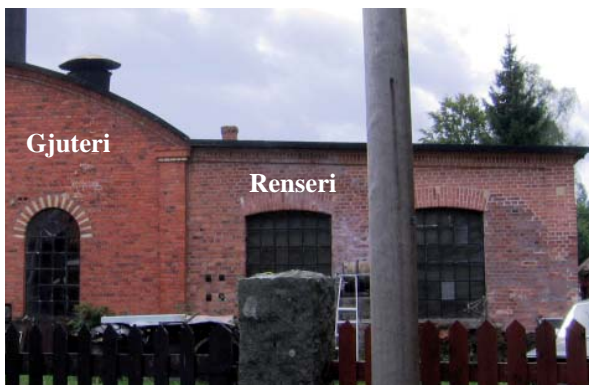
Ebbamåla bruk är en välbevarad industrianläggning vars verksamhet startade 1886, men som moderniserats och utvecklats i omgångar. Produktionen lades ner 1967. Inventarier och maskinell utrustning finns kvar. Anläggningen byggnadsminnesförklarades år 1996.

Järnvägen som öppnade för trafik år 1874, gav området ett uppsving och även vägkommunikationen förbättrades.

Ebbamåla och Hovmanbygd är omnämnda i kulturminnesvårdsprogrammet för Blekinge län, som en miljö av särskilt intresse för kulturminnesvården.



# Mörrumsån, Ebbamåla Gjuteri & Mek. Verkstad



Gjuteriet stod färdigt att tas i bruk år 1901. I rensriet togs bl.a. sand och grader bort från gjutgodset med hjälp av en renstrumma.



Nuvarande kraftstation byggdes i slutet av 1920-talet, men gjuteriet och verkstaden fick troligen elkraft från en turbindriven kraftstation redan runt 1900.



Verkstaden och bostadshuset



Kasernen byggdes på 1890-talet. I bottenvåningen fanns tvårumslägenheter och på övervåningen ungarlsrum. I mitten av 1900-talet fanns byns telefonstation i byggnaden. Idag är det vandrarhem.

## Mörrumsån, Hovmanbygd



Kvarn och träullsfabrik

### Hovmanbygds kvarn och träullsfabrik

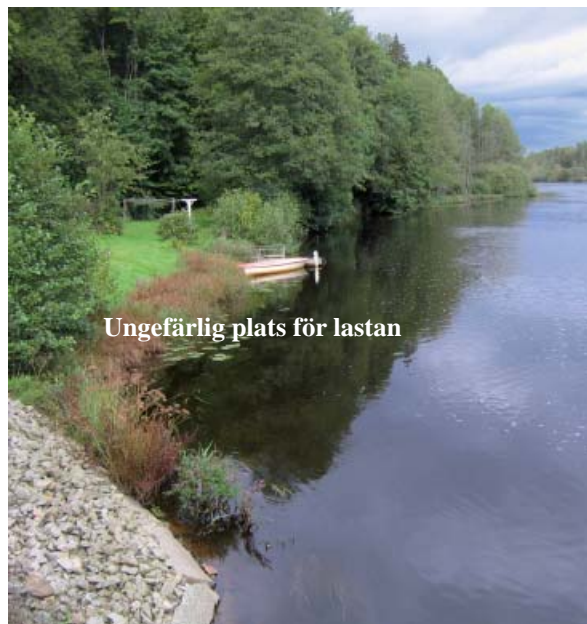
Kvarnen var i drift mellan ca 1775 och 1955. Bröd- och fodersäd maldes. När kvarnen moderniserades 1908 fanns tre par stenar som sköttes av en anställd mjölnare.

Träullsfabriken startades ca 1930 och var i drift till 1966. Den hade fyra hyvlar och var inrymd i en byggnad omedelbart intill kvarnen och sammanbyggd med denna. Träullen användes bl.a. när badhusens gäster gnuggades.

Både kvarnen och träullsfabriken brann ned 1933. Träullsfabrikens byggnad återupbyggdes och kvarnen flyttades till denna. Tidigare låg kvarnen på motsatta sidan av kvarnrännan. I samband med flytten installerades turbinen.



Kvarn och träullsfabrik



Ungefärlig plats för lastan

### Flottning

Ebbeslätt var en lasta ungefär där Ebbamåla bruk ligger. På storskifteskarta från åren 1803-05 finns en lastplats för timmer inritad ungefär vid det nuvarande västra brofästet. Brobacken nere vid Östra Härnäs var en annan s.k. lasta. Mellan Hovmanbygd och Härnäs var man tvungen att köra timret på land på grund av starka strömmar och forsar.

### Hovmanbygds sågkvarn

Sågkvarnen skattlades i slutet av 1700-talet. Då var såghuset 13 m långt och 4 m brett. Hålldammen hade fast laxfiske och en 23 m lång ränna till sågen. Vid dammen låg även kvarnen och fallhöjden var 1,35 meter.

Omkring 1900 övergick driften från vattenkraft till ånga. Då byggdes ett lokomotivstall för att inhysa den lokomobil som drev sågen. Verksamheten upphörde på 1930-talet. Idag finns enbart grunden kvar.

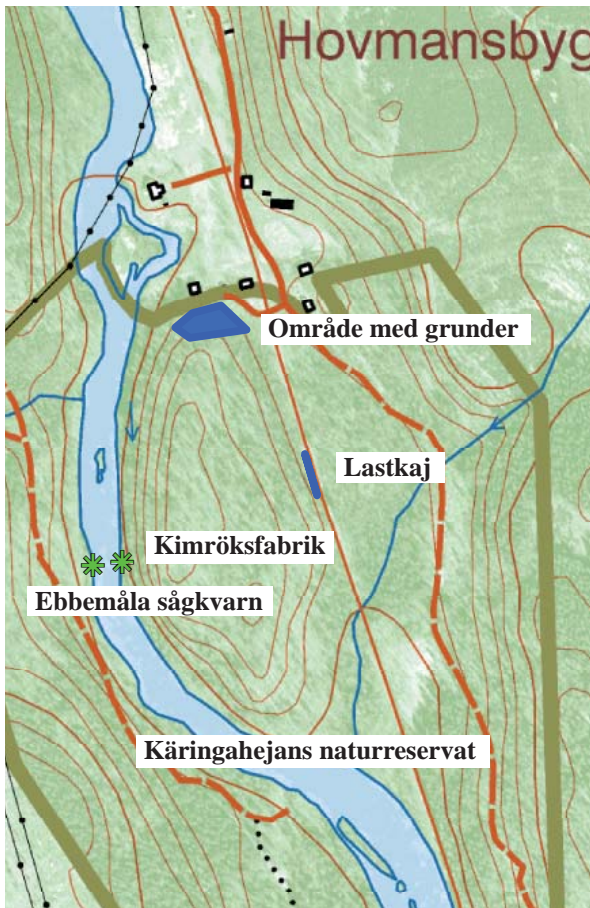
Troligen finns ingen maskinell utrustning bevarad i vare sig kvarnen eller träullsfabriken. Sågen är inte besiktad.



Väg till grunderna



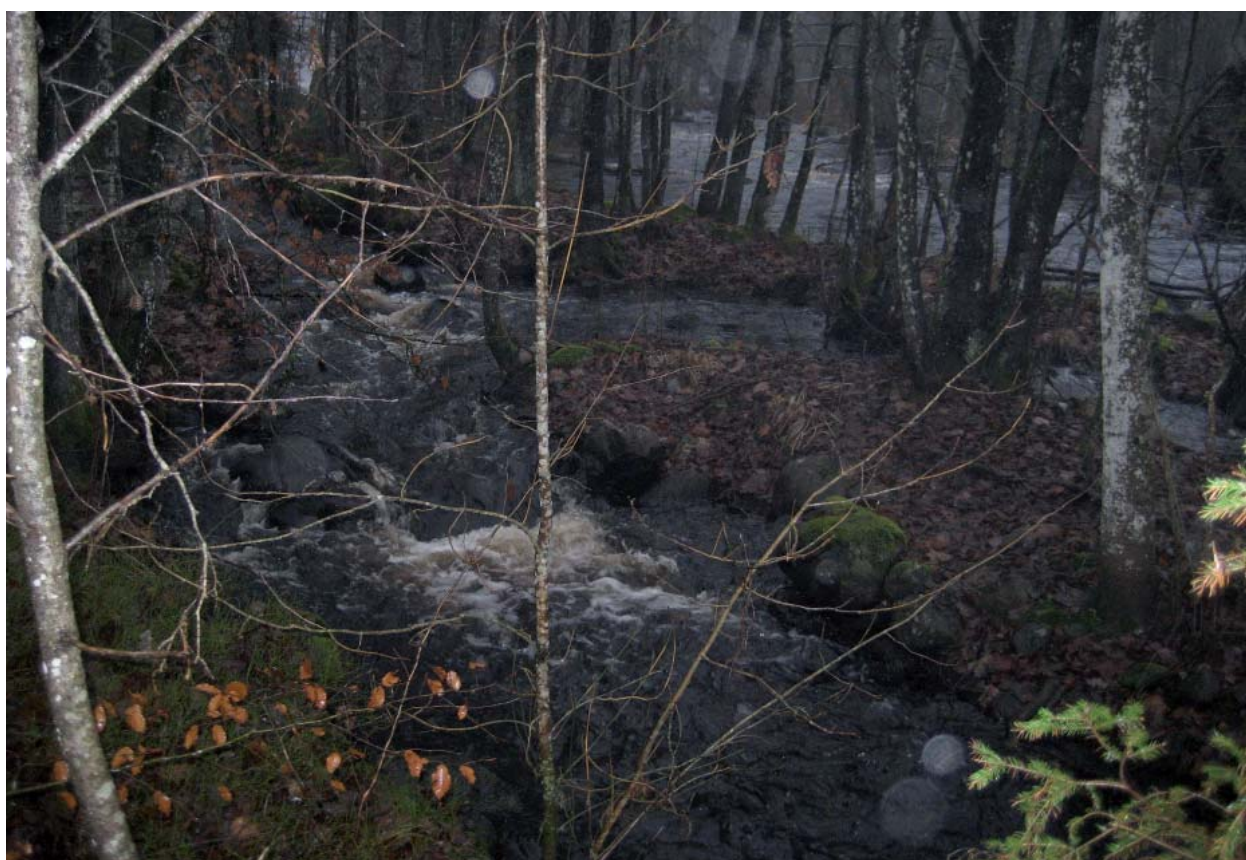
Väg till Kimröksfabriken



Lastkajen vid banvallen söder om Hovmanbygd



## Mörrumsån, Angölsmåla by, norra och mellersta kvarnarna



Norra och mellersta kvarnplatsen i Angölsmåla by hade för högt vattenstånd vid besiktningen för att kunna säga något närmare om platserna. De är skyltade.

## Mörrumsån, Angölsmåla benstamp/kvarn



Angölsmåla kvarn finns på Generalstabskartan från 1869. Benstampen var i drift 1877-1914. Kvarnen drevs parallellt med stampen och en spånhyvel för takspånsproduktion sattes in ca 1910. Vattenhjulsdraft till 1945 och sedan turbin. Lådor producerades fram till 1981.

Välbevarad exteriör och viss maskinell utrustning finns bevarad. Byggnaden restaurerades 1994. Anläggningen är öppen för allmänheten, men bör säkras. Den ingår i naturreservatet Karingahejan. Området och byggnaden har ett stort kulturhistoriskt värde.

## Mörrumsån, Kungsforsen



Östra Härnäs mjölkvarn ska ligga i den 120 m långa östra fåran. Rännan är mycket tydlig, men det finns inga rester efter kvarnbyggnaden. Det var mycket vatten vid inventeringen, så det gick inte att komma till riktigt. Kvarnen är utmärkt på skifteskartor från 1817. Det har även flottats i området.

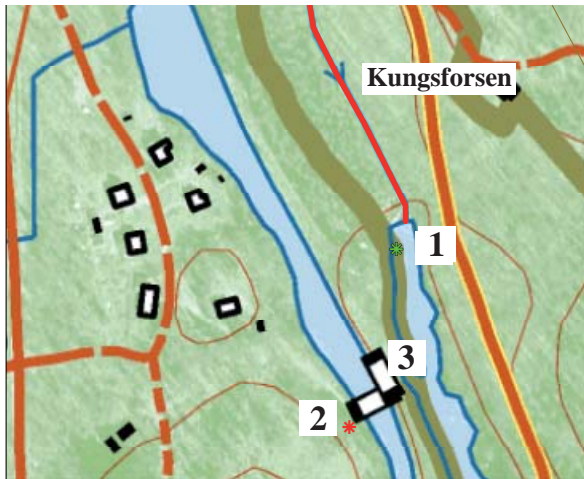
Vid kvarnplatsen finns en minnessten med kungligt namnchiffer.





## Mörrumsån, Abborrmålakvarnen

Kraftverksbyggen har påverkat många vattendrag och verksamheter har fått läggas ner. När dammen till Hemsjö övre kraftstation började byggas år 1906, fanns det inte möjlighet att driva Abborrmålakvarnen vidare.



1. Abborrmålakvarnen
2. Dammvall till Hemsjö övre kraftstation
3. Dammvall till Hemsjö övre kraftstation.

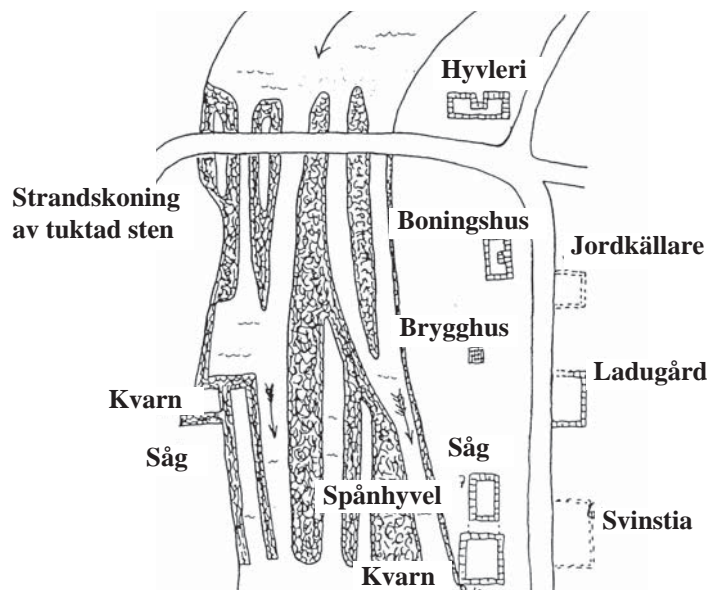
1. Abborrmålakvarnen sägs ha blivit skattlagd år 1776 och drevs till omkring år 1906. Den har tillhört Västra Härnäs by. Kvarnruinen och rännan syns vid den västra åfåran. Den kan observeras från östra åfåran eller till fots över den grävda kanalen till Hemsjö övre kraftstation. För att komma ner behöver det vara torrt väder. Träd växer i anläggningen som behöver tas bort snarast.



# Mörrumsån, Härnäs



Källa: Olofströms kommuns bildarkiv



Källa: Kulturhistorisk utredning om Käringehejan, Blekinge museum 1994

## Mörrumsån, Östra Härnäs såg och kvarn/ Grönlunds såg?/Hemsjö Valskvarn



Anläggningen byggdes omkring 1888. Kvarnmarkeringen finns kvar på Häradsekonomiska kartan från 1915-19. När Hemsjö övre kraftstation byggdes 1906-07 var det tidvis omöjligt att driva verksamheten med vattenkraft och eldrift installerades istället. Verksamheten flyttade upp i byn och byggnaderna vid ån revs omkring 1940.

Området är kulturhistoriskt mycket intressant. Det är skyltat och lättillgängligt. Troligen kommer en del turister förbi när de ska besöka naturreservatet Käringahejan eller vandra/cykla till Hovmanbygd.



## Mörrumsån, Hemsjö övre kraftverk



Utbyggnadsarbetena för Hemsjö övre kraftverk påbörjades 1895, men slutfördes inte då. De återupptogs 1906. Kraftverket invigdes vid årsskiftet 1907-08. Kanalen är ca 1800 m lång och avståndet till kraftstation 1600 m med en fallhöjd på 15 m.

Det är en välbevarad anläggning, med mycket välarbetad stenskonung i tillloppskanalen. Omlopp finns vid dammen.



## Mörrumsån, Hemsjö nedre kraftverk



Hemsjö nedre kraftverk började byggas 1916 och invigdes 1917. Kanalen är 1200 m lång med en fallhöjd på 12 m. När kraftverket togs i drift gick det inte längre att driva Öjamåla sågkvarn. Omlöpet går längs grunden och troligen i den gamla kvarnrännan. Kraftverket är välbevarat.

Begreppet kraftverk innefattar en elproducerande anläggning alla delar, d.v.s. kraftstation, ställverk, verkstäder, personalbyggnader, dammar, kanaler, tunnlar m.m. Kraftstation är den byggnad som innefattar den elektriska och maskinella utrustningen (Spade 1997).



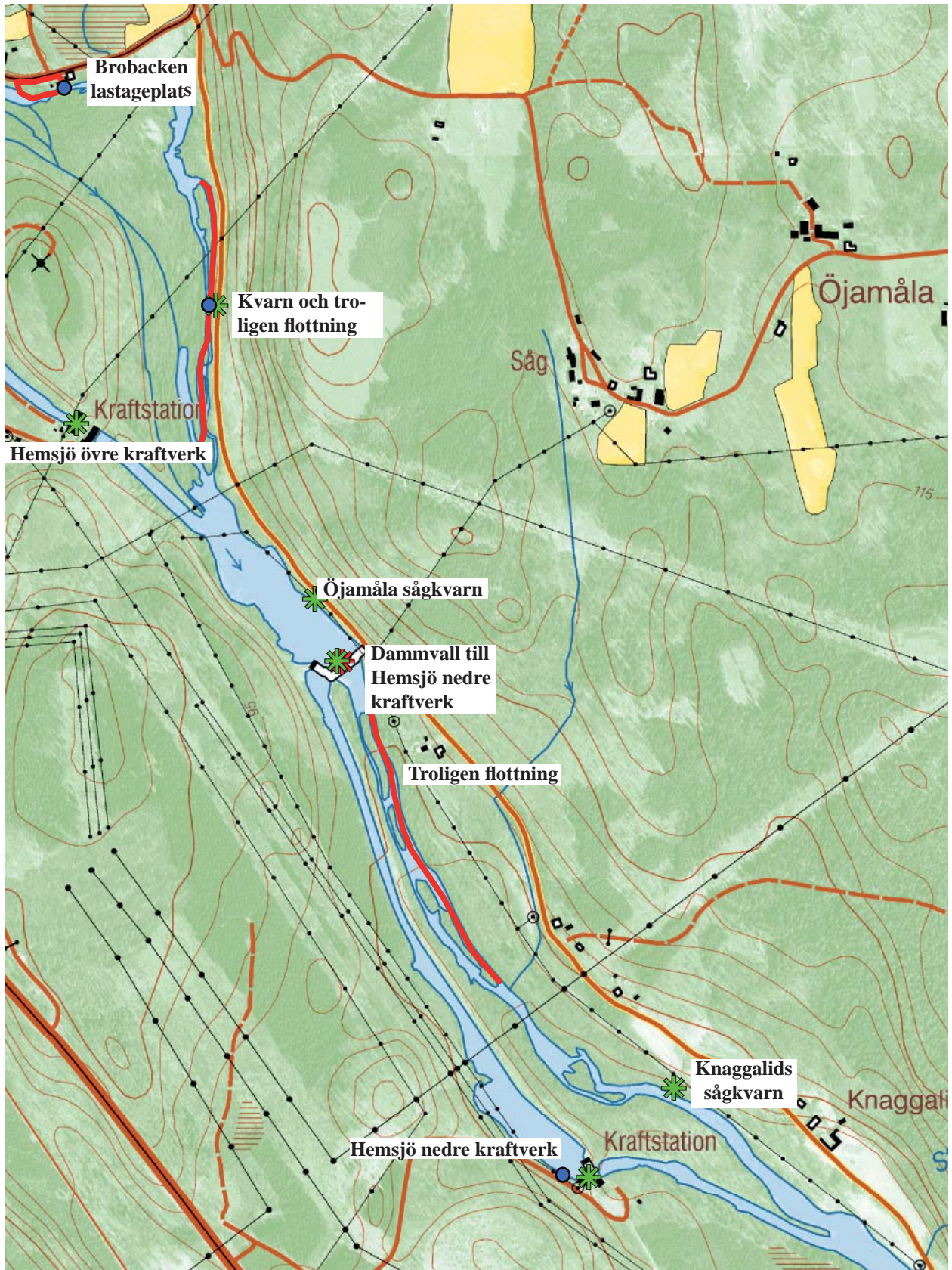
## Mörrumsån, Brobacken



Flottnig har bedrivits i Mörrumsån minst sedan 1700-talet och kanske även tidigare. På 1700-talet betalade Flottan för upprensning av vissa sträckor. Ek skulle flottas för senare transport till örlogsvarvet i Karlskrona.

På en karta från mitten av 1700-talet anges platser för utläggning och upptagning av stockarna. Vid Brobacken fanns en utläggningsplats. Ofta finns inga synliga lämningar bevarade vid lastageplatserna.

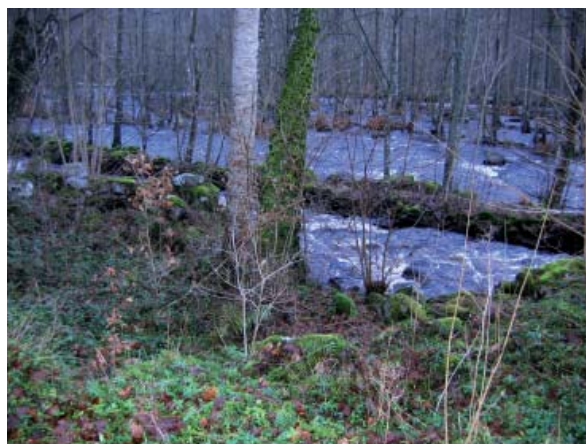
Längs Knaggalidsvägen finns flera platser där rensningar av vattendraget skett. Lämningar syns som stensträngar längs åkanterna.



## Mörrumsån, Kvarnlämning vid Östra Härnäs fiske



Kvarnlämning med grunder för tillhörande byggnader. Bitvis är rännan mycket välbevarad och grunderna på andra sidan vägen är välbevarade. Kvarngrunden är i sämre skick. Både grunder och ränna är i behov av röjning. Östra Härnäs fiske har funnits vid kvarnen, men det är tveksamt om det finns lämningar kvar. Flottnings har bedrivits i området och mittendelen av åfåran har troligen rensats för detta ändamål.







Anläggningen var i drift från 1800-talets början, men förlorade sin drivkraft när dammen till Hemsjö nedre kraftverk byggdes år 1916. Kvarnavägen, som går till Öjamåla by, ligger i anslutning till kvarnen.

Kvarngrunden är välbevarad, men rännan är inte synlig p.g.a dämt vatten. Troligen är den även skadad eller borta sedan omlöpet byggdes år 2003.



## Mörrumsån, område för flottledsrensning?



Åfåran söder om Hemsjö nedre kraftverks damm har längs en längre sträcka rensats. I området har det flottats, men p.g.a. högt vattenstånd behöver området en närmare under-

sökning vid senare tillfälle. På östra sidan är det bitvis en tydlig rensning. Knaggalids kvarn låg ungefär 700 m nedströms.



Kvanplats med ränna, kvarngrund och kvarnplan. I drift från tidigt 1800-tal fram tills Hemsjö nedre kraftverk dämdes år 1916. Generalstabskartan har platsen utmärkt som både kvarn och såg.

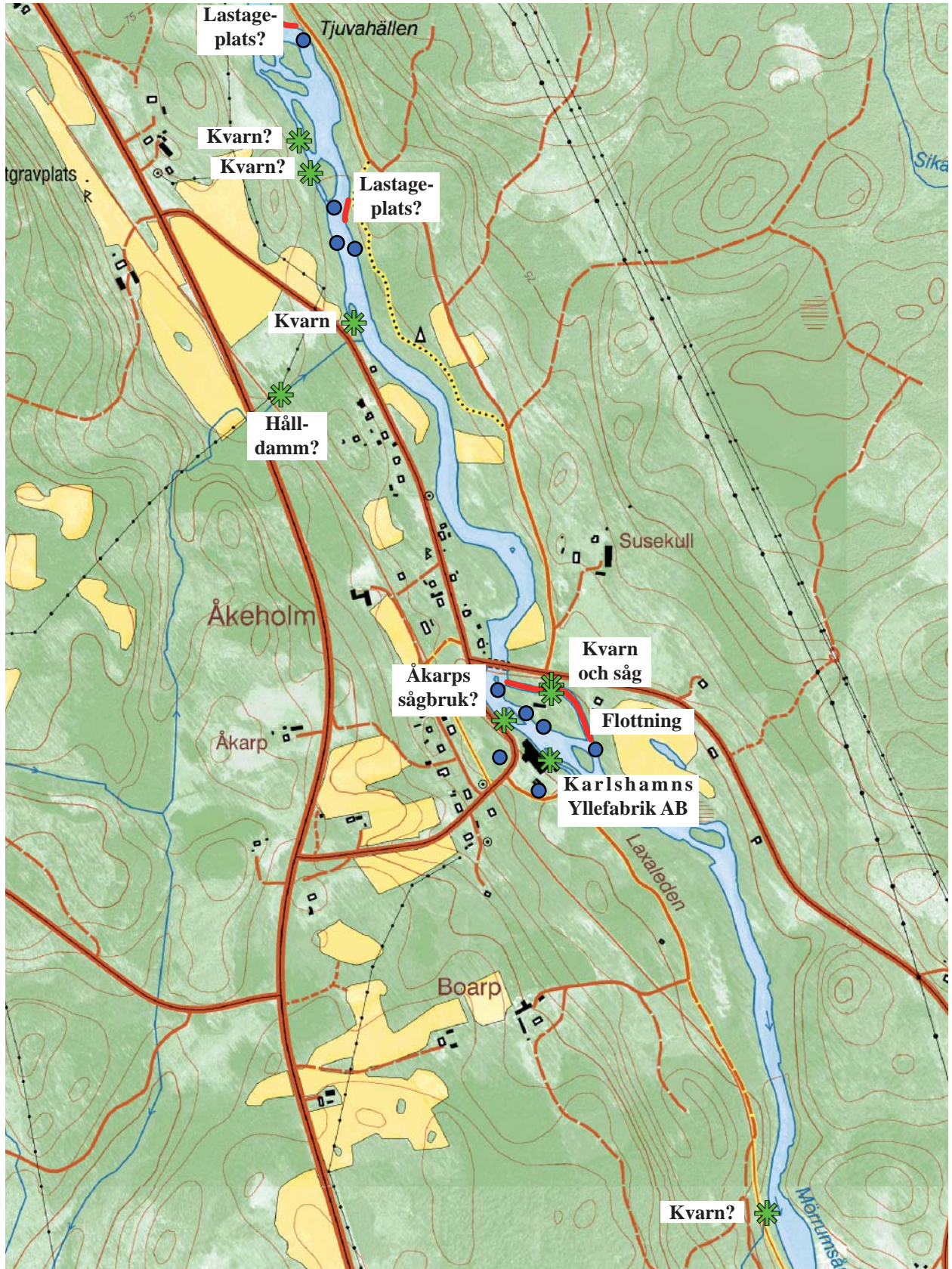
Relativt välbevarad ränna och grund, men de är bevuxna och kommer att rasa om de inte rensas. Kvarnplanen används idag som hage.



## Mörrumsån, Kvarnplatser i Hallandsboda



Kvarnplats enligt Generalstabskartan från år 1869 och Hallandsboda kvarn enligt Rågångsbestämning från år 1775. De är inte utmärkta på samma plats. Kvarnen kan ha flyttats under tiden. Åfåran har rensats och en kvarnsten finns i området, samt eventuellt en grund, men mycket otydlig. Inga andra lämningar synliga. Högt vattenstånd vid besiktningen.



## Mörrumsån, "Holmen"



Foto: Asarums hembygdsförenings bildarkiv.



Lämningar efter sågverket som revs på 1960-talet



Lämningar efter kvarnen som revs på 1960-talet. I bakgrunden Karlshamns Yllefabrik AB och lada.



Rest efter dammvall

Innan kvarnen och sågen byggdes flottades det i den grävda "Susekullskanalen". Troligen i mitten av 1700-talet.



Trolig rest efter tidigare dammvall som gått mellan "Holmen" och dammluckorna vid Karlshamns Yllefabrik AB.

# Mörrumsån, Broförbindelse Åkarp/Åkeholm och Susekull



## Mörrumsån, Karlshamns Yllefabrik AB



Foto: Asarums hembygdsförenings bildarkiv



Rester efter damm, strömdelare och eventuellt fångstarm för fast fiske. Jämför med bilden ovan.



En klädesstamp anlades i Åkarp i början av 1700-talet. Grövre ”wallmar” stampades, svärtades och pressades. Stampen var knuten till en mindre yllefabrik som inregistrerades 1893 som Karlshamns Yllefabrik AB. Fabriken bestod då av färgeri, spinneri och väveri. Träbyggnaden brann 1910 och fabriken återuppbyggdes i tegel, nu även med en triksåvdelning. Inriktningen på produktionen var varor för Kronan och offentliga inrättningar.

Ett kraftverk anlades för att ge fabriken och byn strömförsörjning. Färgeriet moderniserades 1938

och ett nytt ångpannehus uppfördes. Verksamheten upphörde 1966.

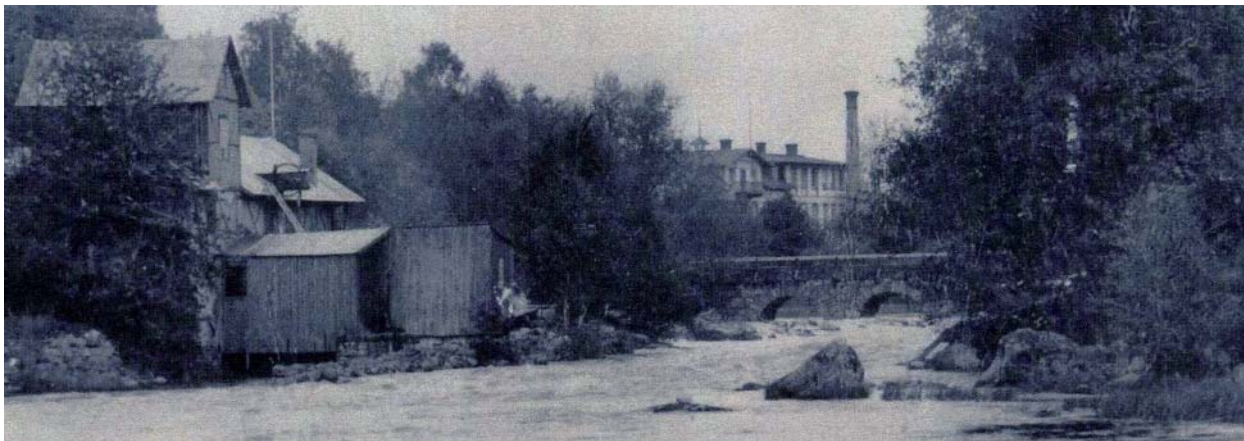
Idag sker verksamhet i en del av byggnaden med bl.a. ett snickeri. Vissa delar har renoverats och målats om, medan andra står orörda. Troligen finns inget av den maskinella utrustningen kvar. Dammen är utriven och kraftstationen och luckorna som finns kvar är i dåligt skick. Som industrimiljö kan platsen visa på kontinuerlig användning med olika verksamheter från slutet av 1600-talet. De flesta byggnaderna är från 1910- och 1940-talet.



# Mörrumsån, Karlshamns Yllefabrik AB



## Mörrumsån, Christenssons jernverk/Svängsta Manufakturverk



Kvarn och såg är markerade på Enskifteskarta från 1830. Möjligen fanns det även tidigare verksamhet här. År 1876 bildades Christenssons jernverk som senare kom att bli Svängsta Manufakturverk. Mjöl kvarnen drevs vid sidan om, men i mindre omfattning. Först tillverkades gångjärnssmide och senare övergick man till handredskapsproduktion.

Två vattenhjul och en turbin drev maskinerna. En konstruktion med en stålwire drog även maskinerna på östra sidan av ån.

När det nya kraftverket byggdes vid Marieberg 1918, blev det lugnvatten vid Manufakturverket och möjligheten till kraftöverföring från ån försvann. Anläggningen är riven och det finns mycket lite kvar. Kvarnrännan finns till viss del kvar och en del av turbinaxeln sticker upp ur ån. I dagligt tal kallades verket för "Christenssons smedja".

Äldre bilder från Asarums hembygdsförenings bildarkiv

## Mörrumsån, Mariebergs kraftstation

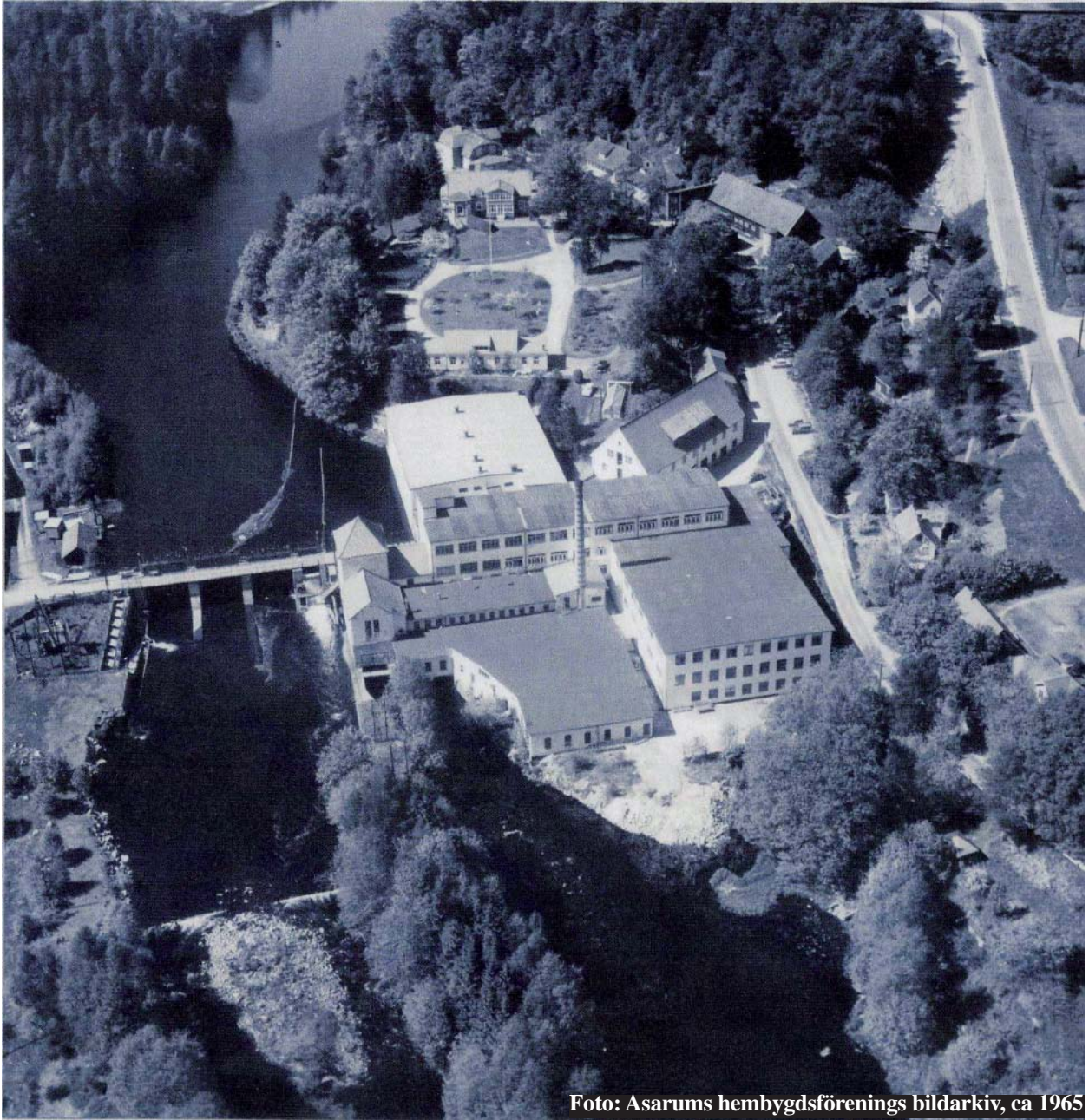


Foto: Asarums hembygdsförenings bildarkiv, ca 1965

Sedan 1700-talet har här bedrivits såpebruk, stampkvarn, sågverk och mjölkvarn. År 1887-1911 drevs Mariebergs Yllefabrik som blev Wahlqvistska klädesfabriken 1911-1954. Fram till 1920-talet tillverkades i huvudsak produkter för Kronans räkning, t.ex. boj, vadmal, filtar och klädesplagg. Därefter började mattillverkning av bl.a. Rikssalsmattan. Från 1954-1979 tillverkades enbart mattor i Svängsta mattväveri.

Under 1910-talet byggdes dammen och kraftstationen. Kraftstationen togs i drift 1918. Fisktrappa finns.



Relativt välbevarad miljö. Inventarierna saknas och mindre företag hyr in sig i byggnaderna.

## Mörrumsån, Wittskövle kvarn och såg, samt stärkelsebruk



Kvarnen är utmärkt på en karta från 1775 och den ska ha skattlagts 1746. Kvarnen kompletterades senare med såg som flyttades på 1940-talet. Kvarnen lades då ner. På platsen för mangårdsbyggnaden finns nu en fritidsgård. Relativt välbevarad anläggning med kombinerad dammvall och bro. Ränna och grund är bevarade. Fotot är från Laxaledenskyllten och visar året 1928.



Wittskövle gamla stärkelsefabrik låg uppströms Wittskövle kvarn och såg. Den var i drift fram till 1940-talet när kvarnen lades ner och sågen flyttade. Relativt välbevarad grund.

## Mörrumsån, Kylingaryds kvarn



Foto från Laxaledenskyllt



Kvarnplats med anslutande kvarnväg, kvarnränna och fundament till kvarnhjul. Kvarnen togs ur drift ungefär 1900, men är utmärkt med kvarnsymbol på Häradsekonomska kartan från 1915-19. Anläggningen ska ha använts i stort sett enbart som gårdskvarn. Gården som kvarnen tillhörde och eventuellt även kvarnen, brändes ner 1960.

## Mörrumsån, Rosendala kvarn



Kronokvarn från 1600-talet med verksamhet fram till 1930-talet. Inom området fanns kvarn, benstamp och tillverkning av träull och takspån. Anläggningen revs på 1940-talet.

Kvarnplats med anslutande vägar kantade av stengärdesgårdar, stensättning och dränering. Mycket välbevarad och vällagd kvarnränna i huggen sten. Bevarade grunder och kvarnsten.

## Mörrumsån, Ryaluckans sågkvarn/Persa kvarn



Kvarn- och sågplats. På en karta från år 1803 är den utmärkt som Ryaluckans sågkvarn och den finns även med vid enskiftet 1820. Anläggningen drevs till 1947. Där fanns tre



par kvarnstenar, kross, utsädesrens, såg och spånhyvel. Grunder och stensatt åkant finns bevarat. Stensättningen är eventuellt en del av tidigare dammvallen.

## Mörrumsån, Åkrokens kvarn/Svenfors kvarn



Mjöl- och sågkvarnen uppfördes ca 1816. Den hade två vattenhjul, ett till sågen och ett till kvarnen, i två separata rännor. Mjölkvaren låg i ån och sågen längs åkanten. Även spånhyvel fanns. Drevs med elkraft efter att Sydkraft

köpt och arrenderat ut kvarnen på 1920-talet. Anläggningen brändes ner på 1940-talet. Kvarn finns den stenskodda åkanten, grunder, rännor och betongfundament till axel för överföring av elkraft. Ej välbevarad anläggning.



## Mörrumsån, Kvarnplats nedströms Åkrokens kvarn?



Stensatt åkant, grunder, plana ytor och terrasser. Eventuell tidigare kvarnplats? Enbart besiktad från motsatta åkanten. Utgör inget vandringshinder. Har inte hittat några kartor

som kan svara på användningen. Än så länge bristfälligt skannat material på Historiska kartor hos Lantmäteriet.

## Mörrumsån, Mörrums kvarn



Laxens hus och laxkar i förgrunden.

Kvarnplatsen har anor sedan 1500-talet. Kvarnen byggdes om flera gånger, bl.a. med en stor tillbyggnad på 1950-talet. Anläggningen revs 1972. Laxens hus ligger idag på kvarnens plats. Kvarnstenar finns i området och används t.ex. som bord. Platsen har även sedan lång tid använts för fiske.



## Mörrumsån, Abrams Jössa kvarn/Hästaryds kvarn



Kvarnplats från ca mitten av 1800-talet. Kvarnen byggdes om till kraftstation i början av 1900-talet och revs på 1940-talet. Delar av kvarnrännan och kvarngrunden är synliga idag. Betongfundamenten kan komma från kraftstationen. Gjuten kvarnsten. Ej välbevarad anläggning.